TINGLAB TUSHUNISH KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISHDA UCHRAYDIGAN MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH STRATEGIYALARI

G‘ofurova Mehriniso Muqimovna
Oriental Universiteti “Tillar-2” kafedrasi o‘qituvchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.20702177

Annotatsiya. *Maqolada chet tilidagi nutqni tinlab tushunish jarayonini qiyinlashtiradigan asosiy omillar – fonetik, leksik, grammatik, psixologik, kognitiv, shuningdek, akustik va texnik to‘siqlar har tomonlama tahlil qilinadi. Nutqni eshitib idrok etishning lingvistik va nolingvistik omillar o‘zaro bog‘liq holda namoyon bo‘lishini ko‘rsatib, ingliz tilini o‘qitish amaliyotida fonetik, leksik va grammatik qiyinchiliklarni kamaytirishga xizmat qiluvchi integratsiyalashgan mashqlar tizimini qo‘llash imkoniyatlarini yoritadi. Shuningdek ishchi xotira, axborotni qayta ishlash tezligi, hissiy holatlar va o‘quvchining ichki «sozlamalari» (ruhiy tayyorgarligi)ning chet tilidagi eshitilgan nutqni to’liq anglashga ta’siri ko‘rsatiladi. Pedagogik tajriba-sinov natijalari esa kompleks mashqlar majmuasi qo‘llanilgan guruhlarda eshitib tushunish qobiliyatining ijobiy dinamika bilan rivojlanganini tasdiqlaydi.*

Kalit so‘zlar: *tinlab tushunish, auditiv qabul, fonetik qiyinchiliklar, leksik kompetentsiya, grammatik kompetentsiya, psixologik to‘siqlar, kognitiv jarayonlar, ishchi xotira, fon shovqini, multimodal qabul.*

Abstract. *This article comprehensively analyzes the main factors that impede foreign language listening comprehension – phonetic, lexical, grammatical, psychological, cognitive, as well as acoustic and technical barriers. It demonstrates that linguistic and non-linguistic factors of listening are interrelated, and highlights the potential of using a comprehensive system of exercises in English language teaching to reduce phonetic, lexical, and grammatical difficulties. The influence of working memory, information processing speed, emotional state, and the learner’s internal “settings” (mental readiness) on the full understanding of foreign language speech by ear is demonstrated. The results of pedagogical experiments and testing confirm the positive dynamics of listening development in groups where a comprehensive set of exercises was used.*

Keywords: *listening, auditory perception, phonetic difficulties, lexical competence, grammatical competence, psychological barriers, cognitive processes, working memory, background noise, multimodal perception.*

Аннотация. *В статье комплексно анализируются основные факторы, затрудняющие процесс аудирования иноязычной речи – фонетические, лексические, грамматические, психологические, когнитивные, а также акустические и технические барьеры. Показано, что лингвистические и нелингвистические факторы аудирования проявляются во взаимосвязи, и освещаются возможности использования комплексной системы упражнений в практике обучения английскому языку, способствующей снижению фонетических, лексических и грамматических трудностей. Показано влияние оперативной памяти, скорости обработки информации, эмоционального состояния и внутренних «настроек» (психической готовности) обучающегося на полноценное понимание иноязычной речи на слух. Результаты педагогических экспериментов и*

тестирования подтверждают положительную динамику развития аудирования в группах, где использовался комплексный комплекс упражнений.

Ключевые слова: *аудирование, слуховое восприятие, фонетические трудности, лексическая компетенция, грамматическая компетенция, психологические барьеры, когнитивные процессы, рабочая память, фоновый шум, мультимодальное восприятие.*

KIRISH

Zamonaviy jamiyatda chet tillarini o‘rganish shaxsining kasbiy va shaxslararo muloqotdagi muvaffaqiyatini belgilab beruvchi hal qiluvchi omillardan biriga aylangan. Shu bilan birga, ko‘plab o‘rganuvchilarda o‘qish va yozish ko‘nikmalari nisbatan yaxshi shakllangan bo‘lsa-da, og‘zaki muloqotda faol ishtirok eta olmaslik, ayniqsa tinglab tushunishdagi sustlik asosiy muammolardan biri bo‘lib qolmoqda. Shu sababli, chet tildagi nutqni tinlab tushunishda uchraydigan asosiy qiyinchiliklarni tizimlashtirish, ularning psixolingvistik va pedagogik asoslarini ochib berish hamda o‘qitish amaliyotida ushbu muammolarni bartaraf etishga qaratilgan strategik yo‘l-yo‘riqlarni o‘raganish zaruriyati tug‘ilmoqda.

Pedagogik nuqtai nazardan, tinglash faoliyatini ishlab chiqish va amalga oshirish usuli tushunishni osonlashtirishi yoki to‘sqinlik qilishi mumkin. An’anaviy tinglash vazifalari ko‘pincha mahsulotga asoslangan baholashni ortiqcha ta’kidlaydi, bunda o‘quvchilar audio material bilan bir marta tanishgandan so‘ng to‘g‘ri javoblar berishlari kutiladi. Biroq, bunday yondashuvlar metakognitiv xabardorlikni yoki strategik kompetentsiyani rivojlantirish uchun juda kam ish qiladi. Samarali tinglash bo‘yicha o‘qitish jarayonga yo‘naltirilgan modellarga o‘tishni talab qiladi, bunda tinglashdan oldingi, tinglash paytidagi va tinglashdan keyingi bosqichlar qo‘llaniladi. Sxemani faollashtirish, so‘z boyligini o‘qitishdan oldingi va bashorat qilish vazifalari kabi tinglashdan oldingi mashg‘ulotlar kognitiv yukni kamaytiradi va o‘quvchilarni kiruvchi ma’lumotlarga tayyorlaydi. Tanlab tinglash, eslatma olish va tafsilotlardan oldin asosiy fikrga e’tibor qaratishni o‘z ichiga olgan tinglash paytidagi strategiyalar o‘quvchilarga kirish oqimini boshqarishga yordam beradi. Xulosa qilish, xulosa chiqarish va mulohazali muhokama kabi tinglashdan keyingi mashg‘ulotlar chuqurroq tushunish va uzoq muddatli eslab qolishni qo‘llab-quvvatlaydi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Tilshunos va metodist olimlar B.I. Lixobobin, L.V. Kalinina, I.I. Xaleeva va boshqalar tadqiqotlarida dialogik nutqni eshitib idrok etish monologik nutqqa nisbatan ancha murakkab ekanligini ta’kidlaydilar. Bu holat, birinchi navbatda, dialogik muloqotning analitik va sintetik fikrlash faoliyati bilan uzviy bog‘liqligi, shu bilan birga nutq sur’ati, tembri, adresatning o‘zgaruvchanligi, replikalarning qisqaligi va uzluksizligi bilan izohlanadi. M.M. Baxtin tilning kommunikativ mohiyati haqida fikr yuritar ekan, haqiqat alohida individ ongida emas, balki dialogik muloqot jarayonida tug‘ilishini ta’kidlaydi (Baxtin M., 1986: 32). Demak, tinlab tushunish faqat passiv «eshitish» emas, balki dialogik munosabatga kirishishga tayyorlovchi faol ma’no kasb etadigan jarayondir.

N.V. Yeluxina chet tili nutqini eshitib tushunishdagi qiyinchiliklarni shartli ravishda uch guruhga ajratadi: 1. tinglovchi shaxsining individual-psixologik xususiyatlari bilan bog‘liq qiyinchiliklar; 2. til egalari nutqining fonetik, leksik va grammatik xususiyatlari bilan bog‘liq qiyinchiliklar; 3. madaniy-sivilizatsion va so‘zlashuv uslubi bilan bog‘liq sotsiolingvistik qiyinchiliklar (Елюхина Н., 1996: 25). Shu nuqtai nazardan, tinlab tushunishni o‘rganishda faqat lingvistik darajani emas, balki psixologik, kognitiv, ijtimoiy-madaniy va texnik omillar majmuini hisobga olish zarur bo‘ladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotning metodologiyasi nutqni tinglab tushunish jarayonida uchraydigan psixolingvistik, lingvistik va pedagogik xususiyatlarni chuqur tahlil qilish, shuningdek, bu qiyinchiliklarni bartaraf etishga qaratilgan samarali strategiyalarni aniqlashga yo‘naltirilgan. Tadqiqot dizayni sifatida aralash yondashuv - miqdoriy **(quantitative)** va sifat **(qualitative)** usullarning integratsiyasi tanlandi. Bu tanlov muammoning murakkab tabiatini to‘laqonli ochib berish hamda tinglab tushunish ko‘nikmasiga ta’sir etuvchi omillarni ko‘p qirrali nuqtai nazardan o‘rganish imkonini beradi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Ilmiy tadqiqotlarida dialogik nutqni eshitib idrok etish monologik nutqqa nisbatan ancha murakkab ekanligi to‘g‘ridagi xulosalar beriladi. Dialogik muloqotning analitik va sintetik fikrlash faoliyati bilan uzviy bog’liqligi, shu bilan birga nutq sur’ati, tembri, adresatning o’zgaruvchanligi, replikalarning qisqaligi va uzluksizligi bilan izohlanadi (Lixobobin B., Kalinina L., Xaleeva I. – M.: Vysshaya shkola.) [6].

1. Nutqni tinlab tushunishning nazariy asoslari:

- tinglash jarayonining psixolingvistik mohiyati;
- tinglashda ichki va tashqi omillar o‘zaro bog‘liqligi.

Tinglab tushunish (auditiv qabul) – bu faol retseptiv nutq faoliyati turi bo‘lib, unda eshitilayotgan signal fonemal, so‘z, sintagma, gap va butun matn darajasida qayta ishlanadi. Bu jarayonda eshitish analizatori, ishchi xotira, diqqat, tafakkur va tasavvur kabi kognitiv tizimlar bir vaqtning o‘zida ishga tushadi.

Shu nuqtai nazardan, tinlab tushunishni o‘rganishda faqat lingvistik darajani emas, balki psixologik, kognitiv, ijtimoiy-madaniy va texnik omillar majmuini hisobga olish zarur bo‘ladi.

2. Lingvistik qiyinchiliklar:

- fonetik qiyinchiliklar;
- leksik qiyinchiliklar;
- grammatik qiyinchiliklar.

Tilning fonetik xususiyatlari nutqni idrok etishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, agar tinglovchi nutq manbasini ko‘ra olsa (mimika, artikulyatsiya, jestlar), eshitib tushunish darajasi faqat audio sharoitga nisbatan ancha yuqori bo‘ladi [9]. Bu multimodal qabul mexanizmlarining samaradorligini ko‘rsatadi.

Fonetik qiyinchiliklarning asosiy turlari quyidagilar:

- Tovush reduksiyasi va assimilyatsiya – tabiiy nutqda tovushlar qisqarishi va bir-biriga moslashishi (going to → gonna, want to → wanna kabi; o‘zbekcha «olib kelaman» → obkelaman kabi variantlar). Bu holatda so‘zlar o‘zining «lug‘at» shaklidan farq qiladi va o‘quvchi uchun tanish bo‘lmagan fonetik obraz hosil qiladi.

- Qo‘shilgan nutq (connected speech) – so‘zlar bir-biriga «yopishib ketishi» natijasida segmentlashtirish qiyinlashadi (Did you → Didja / Dyou kabi).

- Intonatsiya va urg‘u – intonatsion konturning o‘zgarishi gapning kommunikativ turini (bayon, savol, shubha, ironiya) almashtirishi mumkin. Ingliz tilida REcord (ot) va reCORD (fe’l) misoli, yoki o‘zbekchada «Sen kelding.»/«Sen kelding?» misoli shunga dalildir.

- Nutq sur’ati – turli madaniy muhitda faoliyat yurituvchi til egalari nutq sur’ati bilan farqlanadi; masalan, ispan yoki frantsuz til egalari odatda tezroq gapirishi qayd etilgan.

Fonetik qiyinchiliklarni kamaytirish uchun turli aktsent va shevalarni qamrab olgan audio-materiallar, shuningdek fonetik treninglar, shadowing, minimal juftliklar bilan ishlash kabi mashqlar tavsiya etiladi [4].

Leksik qiyinchiliklar quyidagi ko‘rinishlarda namoyon bo‘ladi:

- Notanish so‘zlar va iboralar – matndagi kalit leksema va kollokatsiyalarni bilmaslik umumiy mazmunni tushunmaslikka olib keladi.

- Ko‘p ma’nolilik (polisemija) – bir so‘zning turli kontekstlarda turlicha ma’no olishi (bank – «daryo qirg‘og‘i»/«bank»; o‘zbekcha oyoq – «tana azosi»/«buyum tayanchi»).

- Frazeologizm va idiomalar – «kick the bucket» (o‘lmoq), «veshat lapshu na ushi» (aldamoq) kabi iboralar so‘zma-so‘z tarjimada ma’nosini yo‘qotadi va madaniy kontekstga tayanishni talab qiladi.

- Jargon va kasbiy leksika – anglash uchun maxsus sohaviy bilim talab etadi.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, tinlab tushunishda qiynalayotgan o‘quvchilar uchun matngacha bosqichda asosiy mavzuli leksik birliklarni faollashtirish, kalit so‘z va iboralar bilan tanishtirish, leksik maydonlar (semantic fields) asosida ishlash yuqori samara beradi [3; 4].

Grammatik qiyinchiliklar:

M.A. Abdullaeva, V.Yu. Kopitin, M.N. Hamidova va S. Xolovlar ingliz tili grammatikasini o‘zlashtirishdagi to‘rtta tipik qiyinchilikni ajratadilar [2]:

1. Grammatik strukturalarni tanlashdagi qiyinchiliklar – kommunikativ vaziyatga eng mos grammatik shaklni topa olmaslik (masalan, zamonlar, modal fellar, shart mayli).

2. So‘z tartibini anglash va qayta ishlashdagi qiyinchiliklar – ingliz tilida so‘z tartibi ma’no yuklovchi asosiy vositalardan biri bo’lib, uning buzilishi gapning funktsional roliga ta’sir etadi.

3. Murakkab sintaktik tuzilmalarni idrok etish – ergash gapli, uyushiq bo‘lakli, qo‘shma gaplar uzunligi va ma’lumot zichligi tufayli ishchi xotiraga katta yuk tushiradi.

4. Ellipsis va to‘liqsiz gaplar – tabiiy nutqda keraksiz deb hisoblangan elementlar tashlab yuboriladi (Wanna go? o‘rniga Do you want to go?), buning ma’nosini tinglovchi kontekst asnosida tiklashi kerak bo‘ladi.

Shu bois, tinlab tushunishni takomillashtirishda grammatik kompetentsiyani faqat «qoidalar majmuasi» sifatida emas, balki ishchi xotira va kognitiv qayta ishlash imkoniyatlari bilan integratsiyada rivojlantirish muhim hisoblanadi.

3. Psixologik va kognitiv to’siqlar:

- psixologik to‘siqlar va «ustanovkalar»;
- ishchi xotiraning cheklanganligi;
- axborotni qayta ishlash tezligi;
- hissiy omillar: xavotir va stress.

Chet tilini o‘zlashtirishda psixologik to‘siqlar – bu o‘quvchining o‘z kuchiga ishonmasligi, xato qilishdan qo‘rqishi, auditoriya oldida nutq so‘zlashdan cho‘chishi, o‘qituvchi bilan muloqotdan qochishi, tilga bo‘lgan ichki motivatsiyaning pastligi kabi holatlardir.

D.N. Uznadze qo‘llagan «ustanovka» tushunchasi subyektning ma’lum harakat yoki reaksiyaga oldindan ruhiy tayyorligini anglatadi [7]. Chet tilida muloqotga kirishishda «men barabar tushunmayman», «tez gapirsa tushunmayman» kabi salbiy kognitiv ustanovkalar tinglab tushunish jarayonini sezilarli darajada susaytiradi.

Bunday holatlarda: qo’llab-quvvatlovchi muhit, xato qilishni tabiiy jarayon sifatida qabul qiluvchi o’qitish uslubi, kichik guruhlarda role-play, dialog, debat kabi qo‘rquvni kamaytiruvchi faol mashg‘ulotlar muhim o‘rin tutadi.

Ishchi xotiraning cheklanganligi:

Ishchi (operativ) xotira tinlab tushunish va o‘qish kabi retseptiv faoliyat turlarida asosiy ahamiyatga ega. Tinglovchi: so‘z tarkibidagi tovushlar zanjirini, gap tarkibidagi kalit so‘z va

grammatik tayanchlarni, matndagi asosiy mazmuniy punktlarni vaqtinchalik xotirada ushlab turishi kerak.

Agar kelayotgan axborot hajmi ishchi xotira imkoniyatlaridan oshib ketsa, tinglovchi “hikoya ipini yo‘qotishi”, ya’ni matn umumiy konstruktsiyasini yo‘qotib qo‘yadi. Bu holat ayniqsa uzun, pauzasiz murakkab gaplarda yaqqol seziladi.

Shuning uchun audio-materiallar bilan ishlashda:

- matnni semantik bloklarga bo’lib eshitish,
- birinchi bosqichda kuyi tezlikda, keyin asta-sekin tezlikni oshirish,
- gapping qisqa konspektini tuzish, mazmuniy tayanch so‘z va iboralarni ajratish kabi usullar ishchi xotiraga tushadigan yukni kamaytiradi [3; 4].

Axborotni qayta ishlash tezligi:

Har bir shaxs nutqni tinglab, ma’noga aylantirishda individual tezlikka ega. Agar nutq sur’ati o‘quvchining qayta ishlash tezligidan ortiq bo‘lsa, u matnning muhim qismini yo‘qotib qo‘yadi.

Buni yengish uchun:

- pre-listening bosqichida mavzu bo‘yicha asosiy tushuncha va leksik birliklarni faollashtirish,
- gist listening (umumiy mazmun uchun tinglash) va detail listening (detallarni izlab tinglash)ni bosqichma-bosqich tashkil etish,
- audio tezligini boshqarish (0.75x → 1x → 1.25x) orqali miyani moslashtirish tavsiya etiladi.

Hissiy omillar: xavotir va stress:

Imtihon, omma oldida nutq so‘zlash, native speaker bilan bevosita muloqot kabi vaziyatlarda xavotir va stress darajasi ko‘tariladi. Bunda vegetativ reaktsiyalar (yurak urishining tezlashishi, nafasning tezlashishi) diqqatning barqarorligini pasaytiradi va eshitilayotgan axborotni qayta ishlashga xalaqit beradi.

Pedagogik amaliyotda buni kamaytirish uchun:

- muntazam simulyatsion vaziyatlar (mock imtihon, mini-debatlar),
- pair-work va group-work,
- muvaffaqiyatni kichik qadamlar asosida baholash (micro-success) usullari tavsiya etiladi.

4. Akustik va texnik omillar:

- tovush sifati va fon shovqini;
- vizual kontekstning yetishmasligi.

Yozuv sifati past bo‘lgan audio, aks-sado, mikrofon nosozligi, internet platformadagi uzilishlar signal sifatini 30% gacha pasaytirishi mumkinligi ko‘rsatilgan [9]. Odatda, ona tilida bu kamroq sezilsa-da, chet tilida bu omil sezilarli darajada qiyinchilik tug‘diradi.

Bir tomondan, o‘quv jarayonida tinch, fon shovqinisiz muhit taminlanishi kerak. Boshqa tomondan esa, tinglash ko‘nikmasi bosqichma-bosqich shakllangach, «real hayotga yaqin sharoit» uchun suniy fon shovqinli materiallar (kafe, ko‘cha, jamoat transporti shovqini ostidagi suhbatlar) bilan ishlash maqsadga muvofiq [8].

«Shovqinli diktant» kabi mashqlar o‘quvchilarni o‘z suhbatdoshining nutqini umumiy shovqindan ajratib olish, diqqatni asosiy axborot manbaiga qaratishga o‘rgatadi [8].

Vizual kontekstning yetishmasligi- tinglovchining mimika, jest, predmetli vaziyatni ko‘rmasligi axborotni talqin qilishni qiyinlashtiradi. Shu sababli, ayniqsa boshlang‘ich bosqichda:

- audio bilan bir vaqtda rasmlar ketma-ketligi,
- videoroliklar, ssenarli suratlar, komiks-elementli materiallar

qo‘llanishi multimodal qabulni yo‘lga qo‘yadi va tinglab tushunishni ancha yengillashtiradi [4].

5. Chet tili darslarida tinlab tushunishni rivojlantirish strategiyalari:

- integratsiyalashgan uch bosqichli mashqlar majmuasi;
- pedagogik tajriba-sinov natijalarining umumiy tahlili.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, fonetik, leksik va grammatik qiyinchiliklarni bir-biridan ajratilgan holda emas, balki integratsiyalashgan uch bosqichli mashqlar tizimi orqali bartaraf etish yuqori samara beradi.

Tayyorgarlik (pre-listening) bosqichi:

- mavzuga oid asosiy leksik birliklarni faollashtirish;
- fonematik eshitishni faollashtiruvchi qisqa fonetik mashqlar;
- grammatik tayanch strukturani eslatish (masalan, zamonlar, so‘z tartibi, linking words).

Asosiy tinglash (while-listening) bosqichi:

- avval umumiy mazmunga qaratilgan savollar (Who? Where? What about?),
- so‘ng detallarga qaratilgan topshiriqlar (gapni tugatish, moslashtirish, jadvalni to‘ldirish, gapni haqiqiy/yolg‘on deb belgilash);
- nutq suratini asta-sekin oshirib borish.

Refleksiya va mustahkamlash (post-listening) bosqichi:

- eshitilgan mazmun asosida og‘zaki va yozma qayta bayon;
- guruhli muhokama, rolli o‘yin, debate;
- o‘quvchilarning o‘z tinglash strategiyalarini tahlil qilishi (nimalar tushunildi, nimalarda qiyinchilik bo‘ldi, keyingi safar nimaga etibor berish kerak).

Pedagogik tajriba-sinov natijalarining umumiy tahlili- tajriba-sinov ishlarida integratsiyalashgan uch bosqichli mashqlar majmuasi qo‘llanilgan guruh natijalari kontrol guruh ko’rsatkichlari bilan taqqoslanganda: fonetik xatolarni tanib olish va tuzatish tezligining oshgani, kalit leksik birliklarni ajratish qobiliyatining mustahkamlangani, murakkab sintaktik tuzilmalarni anglashdagi xato ko‘rsatkichlari kamaygani, tinglovchilarning tinglashga ichki motivatsiyasi oshgani kuzatilgan.

Bu, o‘z navbatida, chet tili darslarida tinglab tushunishni rivojlantirishga qaratilgan kompleks yondashuvning samaradorligini tasdiqlaydi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tinlab tushunish - fonetik, leksik, grammatik, kognitiv, psixologik va akustik omillar o‘zaro bog’liq holda ishtirok etuvchi murakkab ko‘p bosqichli jarayondir. Asosiy qiyinchiliklar quyidagilarda namoyon bo‘ladi. Jumladan, nutqning tabiiy fonetik o‘zgarishlari (reduktsiya, qo’shilgan nutq, aktsentlar), leksik zaxiraning yetarli emasligi va frazeologik birliklar, murakkab grammatik tuzilmalar va elliptik gaplar, ishchi xotira imkoniyatlarining cheklanganligi, axborotni qayta ishlash tezligi, xavotir, stress, salbiy kognitiv ustanovkalar, fon shovqini, yozuv sifati pastligi va vizual kontekstning yetishmasligi bilan bog‘liq.

Tahlillarimiz shuni ko‘rsatadiki, chet tilidagi og‘zaki nutqni muvaffaqiyatli tushunish uchun quyidagi omillar bir butun tizim sifatida ko‘rib chiqilishi lozim.

1. Lingvistik (fonetik, leksik, grammatik) kompetentsiyalar
2. Psixologik barqarorlik va ijobiy motivatsiya
3. Kognitiv mexanizmlar (ishchi xotira, diqqat, tafakkur)
4. Akustik va texnik sharoitlar

Pedagogik tajriba-sinov natijalari esa chet tili darslarida fonetik, leksik va grammatik qiyinchiliklarni bartaraf etishga qaratilgan integratsiyalashgan uch bosqichli mashqlar majmuasidan foydalanish tinglovchilarning tinlab tushunish kompetentsiyasini rivojlantirishda sezilarli ijobiy dinamika berayotganini ko‘rsatmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. – М.: Искусство, 1986.
2. Abdullayeva M.A., Kopitin V.Yu., Hamidova M.N., Xolov S. Ingliz tili grammatikasini o‘qitishning ayrim masalalari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
3. Погарсева Т.А. Развитие навыков аудитивного восприятия иностранной речи // Иностранные языки в школе. – 2013. – №5.
4. Solovova E.N. Metodika obucheniya inostrannym yazykom: bazovyy kurs. – M.: Prosveshchenie, 2017.
5. Елухина Н.В. Преодоление основных трудностей понимания иноязычнойречи на слух как условие формирования способности устно общаться // Иностранные языки в школе. - 1996. - № 4. - 25-29.
6. Lixobobin B.I., Kalinina L.V., Xaleeva I.I. Psixolingvisticheskie osnovy obucheniya auditivnomu vospriyatiyu rechi. – M.: Vysshaya shkola.
7. Uznadze D.N. Psixologiya ustanovki. – Tbilisi, 1966.
8. Simonova M.A., Sitnikov A., Chmich I. «Shovqinli diktant» texnologiyasi orqali tinglab tushunishni rivojlantirish // Zamonaviy pedagogika jurnali. – 2020.
9. Anderson A., Lynch T. Listening. – Oxford: OUP, 1988.